

Підсумовуючи зауважмо: серед дієслівних консубстанційних термінів переважають слова питомого походження. Такі одиниці зазвичай мають значний словотвірний потенціал, що спостережено на прикладі типів префіксального словотворення з морфемами *за-* й *на-*. Натомість запозичені твірні основи сполучаються з обмеженою кількістю префіксів, які часто виконують лише формотворчу функцію.

Опрацювання інших способів творення дієслівних консубстанційних термінів розширить наші уявлення про цю групу лексики. Також перспективним вважаємо подальше дослідження префіксальних типів термінотворення. У такий спосіб вдасться сформулювати правила використання словотвірних морфем, які б для кожної галузі термінології виражали конкретне значення й виконували класифікаційну функцію, що сприятиме унормуванню термінології з огляду на тенденції розвитку української мови.

Література:

1. Безпояско О. Морфеміка української мови / О. Безпояско, К. Городенська. – К. : Наукова думка, 1987. – 322 с.
2. Бережанская И. Консубстанциональные термины в лингвистической терминологии английского и русского языков (сравнительный анализ) : дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / И. Бережанская. – Москва, 2005. – 311 с.
3. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови : Академ. граматика укр. мови [за ред. І. Вихованця] / І. Вихованець, К. Городенська – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
4. Гладун І. Про деякі прагматичні характеристики професійної лексики англomовних засобів масової інформації / І. Гладун // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 231. – С. 147–148.
5. Гринев-Гриневиц С. Введение в терминологию : Как просто и легко составит словарь / С. Гринев-Гриневиц. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с.
6. Даниленко В. Русская терминология : опыт лингвистического описания / В. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 245 с.
7. Ільїн В. Префікси в сучасній українській мові / В. Ільїн. – К. : Вид-во Академії Наук УРСР, 1953. – 164 с.
8. Клименко Н. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : [монографія] / Н. Клименко, С. Карпіловська, Л. Кислюк. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 434 с.
9. Крижанівська А. Склад і структура української термінологічної лексики : [монографія] / А. Крижанівська, Л. Симоненко. – К. : Наукова думка, 1985. – 193 с.
10. Російсько-український словник : у 4 т. / [ред. А. Кримський, С. Єфремов] [Електронний ресурс] / [підг. О. Телемко]. – К. : Червоний шлях, 1924–1933.
11. Російсько-український словник : у 3 т. / [ред. С. Головащук]. – К. : Наукова думка, 1969.
12. Російсько-український словник / [ред. В. Жайворонок]. – К. : Абрис, 2003. – 1424 с.
13. Рычкова Л. Консубстанциональность терминов как проблема прикладной лингвистики / Л. Рычкова // Карповские научные чтения : сборник научных статей. – Минск : Белорусский дом печати, 2012. – Вып. 6. – С. 55–59.
14. Словник української мови : в 11 т. / [ред. І. Білодід та ін.]. – К. : Наукова думка, 1970–80.
15. Соколова С. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. Соколова. – К. : Наукова думка, 2003. – 283 с.
16. Хасина Л. Место и специфика глагольных лексем и словосочетаний в отраслевой терминосистеме : на материале русской и английской юридической терминологии : дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Л. Хасина. – Саратов, 2003. – 168 с.

УДК 81'42

Н. О. Рябокiнь,

Полтавський інститут економіки і права, м. Полтава

ЕТИКЕТНІ КЛIШЕ У ФУНКЦІ ПОЗИТИВНОЇ РЕАКЦІЇ

У статті йде мова про етикетні кліше у функції позитивної реакції. Із мовленнєвих актів позитивної реакції звертаємо увагу на згоду та дозвіл. Серед етикетних кліше розглядаємо висловлювання: дякую, спасибі, прошу, будь ласка, та под. у функції згоди чи дозволу.

Ключові слова: етикет, ввічливість, етикетні кліше, позитивна реакція, мовленнєвий акт згоди / дозволу.

ЭТИКЕТНЫЕ КЛИШЕ В ФУНКЦИИ ПОЗИТИВНОЙ РЕАКЦИИ

В этой статье идет речь о этикетных клише в функции позитивной реакции. Из речевых актов положительной реакции обращаем внимание на согласие и разрешение. Среди этикетных клише рассматриваем высказывания: спасибо, прошу, пожалуйста, и под. в функции согласия или разрешения.

Ключевые слова: этикет, вежливость, этикетные клише, положительная реакция, речевой акт согласия / разрешения.

ETIQUETTE CLICHÉS IN FUNCTION POSITIVE RESPONSE

This article deals with etiquette clichés in the function of a positive response. First, we consider the features of the concepts of etiquette and politeness in communication. In speech acts of the positive reaction, we pay attention to the consent and permission. Among etiquette clichés further statements are studied: thank you, please, please and gratitude in the functions of consent or permission.

It was found that gratitude etiquette or cliché is a fairly common stereotype nonspecific indicator MA of consent in oral and written speech (2,5 %; 100% we took 1500 utterances of positive reaction). During such consent a communicator agrees for the delicacy and polite consent forms emphasize the act of good will and readiness to perform a certain action.

The language situation in which there are formulas of speech etiquette in function of resolution is the situation of direct communication between people, which is limited by pragmatic coordinates «I – you – here – now». Losing these coordinates by a statement takes it beyond the speech etiquette. If a speech etiquette is aimed primarily at creating conditions for successful communication, politeness codified as a sign system acts more like a future-oriented strategy and it is a kind of expectation, which involves undesirable developments (for example: instead of permission, prohibition).

The purpose of these indicators is an effective interaction of the interlocutors and the successful implementation of communicative intentions. Using consent / permission in communication, a sender tries to avoid a conflict (negative reaction: prohibitions or disagreement) and tries to create a friendship / partnership between the communicants and to maintain social equilibrium between them.

Keywords: etiquette, courtesy, etiquette cliché, positive speech act of consent / permission.

До неспецифічних формул позитивної реакції належать етикетні кліше.

Насамперед, з'ясуємо значення слова *етикет* – «це установлені норми поведінки і правила ввічливості в якому-небудь товаристві» [7, Т. 2, с. 490]. Якщо етикет – установлене в суспільстві зведення правил – регулює нашу поведінку в співвідношенні з соціальними вимогами, то мовленнєвий етикет можна визначити як регулюючі правила мовленнєвої поведінки. Керуючись цими правилами, співрозмовники використовують у мовленні ті одиниці, які виражають неконфліктне, позитивне ставлення до людей, тобто відношення доброзичливості.

Також етикет регулює вибір адресантом найбільш доречного та відповідного мовного засобу стосовно конкретного адресата, у цій конкретній ситуації та за цих умов спілкування. В одній ситуації (офіційній) буде доречною негативна реакція на зразок: *Я з Вами не погоджуюся*, а в другій (неофіційній): *Ти що з глузду з'їхав?! Ми погоджуємося і не погоджуємося*, ми дозволяємо і забороняємо – і все це робимо з урахуванням офіційних чи неофіційних умов спілкування і своїх власних ролей відносно позицій співбесідника, і конкретних ситуацій спілкування, і національних звичок та традицій, менталітету тощо. Таким чином мовленнєвий етикет втілюється в стереотипи, в установлені вирази, формули спілкування, які ми не будемо заново кожного дня, а використовуємо вже готові, які відкладені в нашій мовленнєвій свідомості. Але все ж таки в цілому мовленнєвий етикет – це стійкі, стереотипні комунікативні одиниці мови, хоча їх вибір у конкретному МА, як і будь-який вибір, справа творча.

Невід'ємним чинником етикету є ввічливість – «властивість за значенням ввічливий» [7, Т. 1, с. 304]. А ввічливий – це той, який дотримується пристойності, виявляє уважність, люб'язність; чемний [там само, с. 304]. Р. Лакофф формулює Принцип Ввічливості у вигляді трьох правил: «Не нав'язуй свої думки», «Давай співрозмовнику можливість вибору», «Будь доброзичливий» [3, с. 276–302]. Дотримання Принципу Ввічливості накладає певні обмеження на поведінку членів суспільства, які полягають у тому, щоб враховувати інтереси партнера, його думки, бажання і почуття, полегшувати, по можливості, вирішення його завдань. Реалізація цього Принципу має на меті домогтися максимальної ефективності соціальної рівноваги і дружніх відносин. Принцип Ввічливості визначається як особлива стратегія мовної поведінки, спрямована на запобігання конфліктних ситуацій.

Дж. Ліч уважає Принцип Тактовності певною стратегією спілкування, спрямованою на запобігання можливих конфліктних ситуацій, що часто призводить до непрямої, алегоричних способів висловлювання, що порушує Принципи Ясності й Релевантності Грайса [9, с. 109]. За О. М. Корніяка, правильність, доцільність використання етикетних формул – це мистецтво гречності [4].

П. Браун і С. Левінсон пропонують набір різних тактичних прийомів, за допомогою яких адресант регулює свою мовну поведінку, виходячи з оцінки ситуації. «Ситуація оцінюється ним на основі трьох незалежних змінних: а) соціальної дистанції між мовцем і слухачем; б) влади одного комуніканта над іншим; в) ступенем упровадження в сферу адресата» [8].

Відповідно до того, яким чином мовець оцінює ризик «втрати обличчя» в певних обставинах, він вирішує, здійснювати чи ні МА, а якщо здійснювати, то яку форму ввічливості обрати – відкриту, експліцитну чи приховану, імпліцитну [2].

Етикетні кліше як індикатори позитивної функції досить поширені (2,5 %; за 100% ми беремо 1500 висловлювань позитивної реакції) як в офіційному, так і неофіційному усному та писемному мовленні. До етикетних формул позитивної функції належать такі конструкції, як *Дякую! Спасибі! Будь-ласка! Из охотою; Из задоволенням; Залюбки* і под.: – *Ляж, відпочинь. – Дякую, мамо (П. Гуріненко).*

М. К. Любимова ввічливу позитивну реакцію зараховує до діалогічних едностей неповної згоди. Адже позитивна відповідь співрозмовника найчастіше детермінована «принципом ввічливості». «Під час такої згоди комунікант погоджується через делікатність» [5, с. 100]. Усі зазначені вище дослідники погоджуються з тим, що ввічливі форми згоди підкреслюють акт доброї волі та готовності виконати певну дію.

Розглянемо індикатор *дякувати* у функції згоди, словникове значення якого: «висловлювати, виражати подяку, бути вдячним за щось. // Уживається як слово, яким виражають вдячність за зроблене добро, виявлену увагу» [7, Т. 2, с. 451]. МА подяки (*Дякую*) у спілкуванні може виконувати функцію МА згоди, наприклад, як позитивна реакція на пропозицію: – *Карпе, сідайте з нами. – Дякую (В. Винниченко).*

Синонім *дякую* – це *спасибі*. Але на відміну від *дякую*, у комунікативних ситуаціях *спасибі* набуває й додаткового значення: вираження невдоволення або незгоди. За першим значенням, яке дає словник, ці конструкції – це вияв подяки, тобто основна їх функція у мовленні – вдячність комусь, за щось. Але за допомогою виразів *Дякую!, Спасибі!*, які репрезентують стереотипні конвенційні МА подяки, можна також як погодитися або дозволити, так і заперечити або не погодитися. Ці індикатори виражають стереотипну неспецифічну згоду, дозвіл, незгоду, наприклад: – *Сідайте, бо картопля зачухне. – Спасибі (М. Стельмах); – Ходімо до хати, – торкнувся Мирон руки Чигирина. – Спасибі. Я зараз же додому (М. Стельмах).*

Заради ввічливості мовець може відмовитися від прямої незгоди (*Я не погоджуюся; Я заперечую*), а виражати її завуальовано: *Я б з радістю, але...; Я не заперечую, але...; Я б з Вами погодився, але...; або аргументує її: Я не можу, тому що...; чи сам аргумент використовує як непогодження: – Літо – найкраща пора року. – Я люблю зиму (друга репліка означає незгоду з попереднім висловлюванням співрозмовника).*

Спасибі має таке тлумачення: «*спасибі* – 1. Уживається для вираження, висловлення вдячності за зроблене добро, виявлену увагу і т. ін.» [7, Т. 9, с. 492]. Цей індикатор сигналізує про вияв подяки, тобто основна його функція у мовленні – це вдячність комусь за щось. Отже, за допомогою виразів *Дякую!, Спасибі!*, які репрезентують стереотипні конвенційні МА подяки, можна також погодитися з чимось або дозволити щось співрозмовнику. Ці індикатори виражають стереотипну згоду на пропозицію адресанта, виражену як у розповідній, так і в питальній формі, наприклад: – *Сідайте, бо картопля зачухне. – Спасибі. (М. Стельмах); – Вечеряти будете? – Дякую. (З усного мовлення).*

Конструкція *будь ласка!* вживається як «чемне звертання при проханні або згоді на що-небудь» [7, Т. 4, с. 450]. У спілкуванні за допомогою цього індикатора може виражатися згода на пропозицію: – *Так туди вийдемо до них. – Будь ласка. (Б. Лепкий);* прохання або спонування до дії співрозмовника: – *Покажіть ваші документи. – Будь ласка... (П. Гуріненко).* Мета ввічливої згоди – дати позитивну відповідь на пропозицію, прохання чи питання, переконати співрозмовника в доброму ставленні до нього.

У складі етикетної формули, яка репрезентує МА згоди, ступінь вияву предикативної ознаки може експлікуватися лексичними засобами-інтенсифікаторами, такими як *охотою, дуже, щиро*: – *Ти можеш п'ять хвилин цілком спокійно й мовчки вислухати мене? – З охотою. Будь ласка. (В. Винниченко); – Ви любите поезію? – Дуже! (П. Гуріненко); – На добраніч. – Щиро дякую, – відповів... (Ю. Мельничук).* Говорячи з *охотою*, мовець не лише погоджується на пропозицію за власним бажанням, а ще й показує прагнення та схильність виконати її: – *Привітати її хочеш? – З охотою. (В. Винниченко).*

Посилення ввічливості позитивної реакції відбувається завдяки повторенню (1;3), конкретизатору якості (2; 3; 4) та окличній інтонації (2): 1) – *Прошу сідати. – Спасибі, спасибі.* (Б. Антонечко-Давидович); 2) – *Так ви згодні? – З охотою, з приємністю!* (В. Винниченко); 3) – *Це дві хвилини. – З охотою, з охотою.* (В. Винниченко); 4) – *Ти що-небудь напишеш у моєму щоденнику? – З великою охотою...* (А. Багдай).

Згода, виражена висловлюваннями із задоволенням; *залюбки* демонструє, крім бажання виконати пропозицію, ще й те, що адресант, погодившись, отримає від цього задоволення: – *Може, ти поведеш? – Із задоволенням!* (О. Черногуз); – *Може, поплаваємо на хвилях «Берізки»? – Залюбки!* (В. Минко).

Індикатор із задоволенням, на відміну від *залюбки*, може посилюватися за рахунок якісного прикметника: – *Позичте, дорогий сусіде, троячку. – З великим задоволенням!* (В. Минко). Оклична інтонація в цих реакціях підвищує емоційність та експресивність *згоди*.

Цей тип *згоди* доводить, що мовцеві небайдужа ця подія, до того ж вона є для нього бажаною. Даючи свою *згоду*, адресат демонструє не лише позитивну реакцію на висловлювання адресанта, а ще й виражає своє бажання брати участь у тому, з чим погодився.

Література:

1. Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті : монографія [Текст] / Надія Францівна Баландіна. – К. : АСМІ, 2002. – 332 с.
2. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія [Текст] / Лілія Рос-тиславівна Безугла. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
3. Гордон Д. Постулати речевого об'єднання [Текст] / Д. Гордон, Дж. Лакофф // Новое в зарубежной лингвистике : сборник / общ. ред. Е. В. Падучева. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 276–302.
4. Корніяк О. М. Мистецтво гречності: Чи вміємо ми себе поводити? [Текст] / О. М. Корніяк. – К. : Либідь. – 1995. – 96 с.
5. Любимова М. К. Интенциональные смыслы согласия и несогласия в русских и немецких дискурсах совещаний и переговоров [Текст] : дис... канд. филол. наук : 10.02.19 / Мария Константиновна Любимова ; Тамбовский гос. техн. ун-т. – Тамбов, 2005. – 196 с.
6. Свиридова Т. М. Частицы в аспекте характеристики Согласия / несогласия [Текст] / Тамара Михайловна Свиридова // Вестник МГОУ. Серия «Русская филология». – 2008. – № 1. – М. : Изд-во МГОУ. – С. 23–29.
7. Словник української мови [Текст] : В 11 т. / Ред. колегія акад. Іван Костянтинович Білодід та ін. – К. : Наукова думка. – Т. 1 : А – В. – 1970. – 799 с ; Т. 2 : Г – Ж. – 1971. – 550 с ; Т. 3 : З – Я, 1972. – 744 с ; Т. 4 : І – М, 1973. – 840 с ; Т. 6 : П – Поїти, 1975. – 832 с ; Т. 8 : Природа – Ряхтливий, 1977. – 927 с ; Т. 9 : С. – 1978. – 916 с ; Т. 10 : Т – Ф. – 1979. – 658 с.
8. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. – New York : Cambridge University Press, 1987. – 281p.
9. Leech G.N. Principles of pragmatics / G. N. Leech. – London, New York : Longman, 1983. – 250 S.

УДК 811.111:81'42: 316.276:133.522.1

Д. В. Сабадаш (Плисак),

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

МЕТАФОРИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНОКОНЦЕПТІВ У ХУДОЖНІЙ КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті досліджено особливості концептуально-метафоричного осмислення медичних терміноконцептів у художній комунікації. Дослідницею виокремлено 22 концептуальні метафори, які виступають засобом осмислення медичних терміноконцептів англійської мови, що концептуалізують захворювання. Авторка аналізує тенденції в осмисленні реконструйованих медичних терміноконцептів та екстралінгвістичні чинники, які впливають на вибір концептів-корелятів. У дослідженні розглянуті випадки множинного метафоричного осмислення окремих медичних терміноконцептів.

Ключові слова: концептуальна метафора, медичний терміноконцепт, корелят, референт, діапазон метафори.

МЕТАФОРИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОКОНЦЕПТОВ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КОМУНИКАЦИИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА)

В статье исследованы особенности концептуально-метафорического осмысления медицинских терминоконцептов в художественной коммуникации. Исследовательницей выделены 22 концептуальные метафоры, которые выступают средством осмысления концептуализирующих заболеваний медицинских терминоконцептов английского языка. Автор анализирует тенденции в осмыслении реконструированных медицинских терминоконцептов и экстралингвистические факторы, которые влияют на выбор концептов-коррелятов. В исследовании рассмотрены случаи множественного метафорического осмысления отдельных медицинских терминоконцептов.

Ключевые слова: концептуальная метафора, медицинский терминоконцепт, коррелят, референт, диапазон метафоры.

METAPHORICAL CONCEPTUALIZATION OF THE MEDICAL TERM-CONCEPTS IN THE LITERARY COMMUNICATION (ON THE ENGLISH LANGUAGE MATERIAL)

In the article the author examines the specifics of the metaphorical interpretation of the medical term-concepts which conceptualize diseases in the literary communication. The analyzed conceptual metaphors are based on the major human sensory feelings. They reflect physical perception of the illness and are connected with its external symptoms. In this way the visual perception is represented in the metaphors: varicosity is the clumps of blue snails, varicosity is the maps of rivers of veins, numerous traumas are a mess. The specifics of the physical sensation connected with radiculitis are exposed in the metaphor lumbago is the screws in the back.

The external symptoms of an illness preserve their immediate significance in the procedure of the modern diagnosis, though they are supplemented by the range of more complicated diagnostic means (autopsy, surgery, X-Ray examination, etc), which provide the knowledge of the interior symptoms of the illness. The latter perform considerable influence on the character of metaphoric interpretation of the medical term-concepts. Thus, we can observe such metaphors as duodenal ulcer is a crater in the duodenum, ventricular septal defect is a hole in the heart.

The comprehension of an illness by a human with the help of the sensory feelings is accompanied by its interpretation on the psychological level, which entails the cooperation of the other experiential concepts.

Key words: conceptual metaphor, medical term-concept, source domain, target domain, range of metaphor.